

УДК 159.922:355.12

Олександр КОЛЕСНІЧЕНКО,

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
Науково-дослідний центр службово-бойової діяльності Національної
гвардії України, м. Харків*

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ МЕТОДИКИ “СТІЙКІСТЬ ДО БОЙОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ” ФАХІВЦЯ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ВИДУ ДІЯЛЬНОСТІ

Подано результати розробленої методики “Стійкість до бойової психологічної травматизації” фахівця екстремального виду діяльності. Методика має три загальні шкали: 1 – “Очікування від участі у бойових діях”; 2 – Шкала “Подолання стресової ситуації”; 3 – Шкала “Реалізація набутого бойового досвіду”. Дана методика дозволяє визначити загальний показник “Стійкості до бойової психологічної травматизації”.

Ключові слова: *стійкість, бойові дії, військовослужбовець, Національна гвардія України, бойовий досвід, професійна та психологічна підготовка.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Науковий огляд психологічної літератури щодо визначення сучасних підходів і арсенал методик вивчення психологічної стійкості особистості до бойової психологічної травматизації має низку обмежень для їх використання, для вивчення психологічної травматизації представників конкретних видів професійної діяльності.

Одним з недоліків є те, що комплекс психодіагностичних методик, спрямованих на вивчення даного явища, не дозволяє визначити

© Колесніченко О.

інтегральну характеристику військовослужбовця, яка дозволяє оцінити його здатність зберігати цілеспрямованість і ефективність службово-бойової діяльності, насамперед, як члена команди (військового колективу, підрозділу), при його зануренні в екстремальні бойові умови. Саме така характеристика дозволяє розглядати сукупність “стійкостей до бойової психологічної травматизації” військовослужбовців, як показник “стійкості” (“психологічної боєздатності”) військового підрозділу. І, нарешті, існуючі методики не враховують специфіку змісту діяльності та її умов.

Зважаючи на вивчення службово-бойової діяльності (СБД) військовослужбовців Національної гвардії України, було поставлено завдання вдосконалення відповідних методичних прийомів. У зв'язку з цим розробка психодіагностичного інструментарію для вивчення та визначення рівня психологічної стійкості до бойових психологічної травматизації особистості екстремального профілю діяльності є вельми актуальна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема психологічної готовності до професійної діяльності привертала увагу багатьох учених, безпосередньо наблизити поняття травма до сучасного розуміння допомогли ряд дослідників, увівши такі терміни “недорозвиненість органу” (А. Адлер), “афект жаху” (Н. Н. Баженов), “набута психічна інвалідність” (П. Б. Ганушкін), “нейропсихічний травматизм” (Л. Я. Брусиловський, Н. П. Бруханський, Т. Е. Сегалов); “патологічне горе” (Е. Liderman); “бойова втома” (L. Bartemeor); “травматична епідемія” (Н. І. Пірогов); “синдром в'язнів концентраційних таборів” (V. Frankl, W. Niderland); “посттравматичний невроз тих, що вижили” (R. L. Leopold); “велика стресова реакція” (P. S. Bourne); “військовий травматичний невроз” (С. Levy, P. S. Bourne); “синдром згвалтованих” (А. Burges,); “постемоційний синдром” (Y. Poiso); “посттравматичний стресовий розлад” (Ch. Figley, M. Horowitz et al.); “соціально-стресовий розлад” (Ю. А. Александровський) “психосоціальні наслідки катастроф” (В. Н. Краснов) [2].

З 80-х років ХХ ст. інтерес дослідників стала викликати психологічна травма як відносно самостійний психологічний феномен (М. А. Кузнецов, Є. С. Калмикова, М. А. Падун, І. Г. Малкіна-Пих, А. Ш. Тхостов, Ю. П. Зінченко та ін.) [1–2].

Саме “психологічна травма”, на думку багатьох дослідників, являє собою дисфункціональний стан, дезадапційний розлад, яка ще не отримала якісних характеристик хвороби [1–2]. У свою чергу передхворобливий стан – це функціональна дезадаптація, яка може трансформуватися у захворювання [2] або тривало протікати як стадія функціональної готовності організму до розвитку певного захворювання.

Саме науковий аналіз теоретичних та експериментальних результатів показує, що проблема психологічної травматизації та стійкості до бойової психологічної травматизації на донозіологічному рівні є недостатньо розробленою, а відсутність єдиного психодіагностичного інструментарію вивчення даного явища викликає суттєві труднощі у психологічному супроводженні службово-бойової діяльності.

Мета статті. Визначити та обґрунтувати структуру та зміст психодіагностичної методики “Стійкість до бойової психологічної травматизації” фахівця екстремального виду діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У структуру розробленої методики було закладено 3 шкали, що описують стійкість до бойової психологічної травматизації на різних етапах занурення в бойові умови – від очікування участі в бойових діях, безпосереднього виконання СБЗ в бойових умовах, до усвідомлення набутого досвіду, внесення коректив в свою професійну психологічну підготовку відповідно до набутого досвіду участі в бойових діях. У ці шкали закладено наступний зміст.

Шкала “Очікування від участі у бойових діях” передбачає оцінку військовослужбовцями свого професійного потенціалу (професійної ідентичності та підготовленості) відносно можливих бойових ситуацій: оцінка їх як потенційно (не) переборних; очікувані психічні (почуття комфорту), психофізіологічні (соматичне благополуччя) та соціальні наслідки участі в них; потенційну здатність залучати додатко-

ві зовнішні ресурси, використовувати власний досвід та досвід своєї професійної групи. Негативні очікування значно знижують стійкість до бойової психологічної травматизації.

Для військовослужбовців, які мають високі показники за цією шкалою, перспектива участі у бойових діях сприймається, як можливість реалізувати себе як військовослужбовця; випробувати і перевірити на адекватність набуті професійні знання, вміння та сформовані вольові та інші професійно важливі психологічні якості особистості; як можливість підвищити свій професійний та соціальний статус. Ці військовослужбовці впевнені в собі, в своїй професійній та психологічній підготовці. Вони ідентифікуються зі своєю професійною групою, впевнені в своїх товаришах, в їх здатності прийти на допомогу у разі потреби. Перспектива участі у бойових діях сприймається як реалізація свого професійного обов'язку захисника Батьківщини, до якого вони усвідомлено ставляться, приймають його.

Військовослужбовці, які мають низькі показники за цією шкалою, участь у бойових діях сприймають як події, що стоять на перешкоді реалізації їх життєвих планів. Їх дуже тривожить вірогідність отримати поранення та зазнати каліцтва, які, на їх думку, можуть “перекреслити” усі їх плани на майбутнє життя. Вони не впевнені в своїй професійній та психологічній підготовці, постійно задаються питанням “Чому я мушу це робити (приймати участь у бойових діях)? Це не мое. Це не мало зі мною статися”. Намагаючись приховати свої побоювання від інших військовослужбовців, щоб не зазнати осуду, не виглядати “боягузом”, вони відгороджуються від колег, замикаються у собі, зосереджуються на своїх негативних переживаннях (що може слугувати підставою для розвитку прихованої депресії), і тому не сприймають військовий колектив як зовнішній ресурс, як джерело допомоги у стресових ситуаціях бою (бояться не лише просити допомоги, а й надавати її іншим, виконувати доручення, щоб ніхто не запідозрив їх у некомпетентності).

Шкала “Подолання стресової ситуації” призначена для діагностики реакції на збільшення напруженості бойової ситуації: ролі тривоги, пошукової активності, захисних механізмів (поєднання та визначення

пріоритету проблемно-орієнтованих та емоційно-орієнтованих копінгів), інтегрованості поведінки (Я-концепції, ієрархії системи стосунків, цілеспрямованість і усвідомленість професійних дій, відповідальність), ролі і значення соціальної підтримки та підтримки свого професійного колективу.

Військовослужбовці, які мають високі показники за цією шкалою, зі збільшенням напруження бойових ситуацій ще більше мобілізуються, продумують вірогідні варіанти розвитку подій та своїх дій в них. За таких умов збільшена інтенсивність пошукової активності дозволяє їм вибрати із наявного арсеналу професійних стереотипів і навичок ті, які є найбільш прийнятними за обставин, що склалися; робить їх чутливими до способів дій і саморегуляції, які вироблені у військовому колективі. Вони критично сприймають і диференціюють ознаки бойової ситуації за їх значущістю для виживання і виконання поставлених завдань, що дозволяє зосереджуватися на дійсно важливому та нехтувати несуттєвим; напрацьовуються (відбираються із наявних чи піддаються необхідній корекції, спрощуються, стають більш чіткими) способи дій, які для них з урахуванням фізичних і інших особливостей є найбільш ефективними в бойових умовах. Наявна фізична і психологічна підготовка, розвинена здатність до саморегуляції дозволяє їм пересилювати себе, переструктурувати ситуацію та вийти на новий рівень активності: відкрити “друге дихання” – стан, коли тривога та втома відступають, підвищується зосередженість, дії стають чіткими, усвідомленими, ефективними, відчувається прилив сил. Вони мають активну позицію щодо ситуації, приймають запропоновані ситуацією обставини самореалізації. У моменти ускладнення ситуації, погіршенні психічного стану, певній розгубленості шукають допомогу і розраховують на підтримку товаришів. Позитивно ставляться до способів дій, запропонованих більш досвідченими військовослужбовцями, здатні до взаємодії при розв’язанні виниклих ускладнень, проблем, прийнятті рішень про доцільність використання того чи іншого способу дій (тактичних дій). Відповідальні, рішучі, сміливі, здатні на вчинок. Адекватно сприймають цивільне населення в зоні проведення бойових дій як таке, до якого потрібно критично ставиться, проте, яке, в

переважній більшості, потребує їх допомоги і захисту. Впевнені у своїй здатності розв'язати виниклі родинні проблеми після повернення з відрядження. Мають позитивні очікування від повернення до родини.

У військовослужбовців, які мають низькі показники за шкалою, збільшення напруженості ситуації веде до підвищення дезорганізованості поведінки. Тривога збільшує пошукову активність, проте вона не веде до покращення адаптації, але стає підставою для гіперстезичних реакцій – неадекватних за своєю спрямованістю і силою поведінкових реакцій, які викликані порушенням диференційованості стимулів за їх значимістю. При ускладненні бойових умов для них характерним стає розширення кола стресорів, збільшення хаотичності дій, звернення до природних стереотипів реагування на стрес-фактори – втечі, ступору, схильність до панічних настроїв, дратівливості, агресивності чи, навпаки, повної залежності від товаришів по службі (демонстрації повного безвілля, “прилипання” до тих, хто демонструє їм співчуття, перекладання на них відповідальності за своє життя). Відмовляючи собі у здатності впорядкувати ситуацію, такий військовослужбовець втрачає адекватність сприйняття ситуації, фіксується (застрягає, не може відірвати увагу) на певних стимулах екстремальної ситуації; відмовляється від власних потреб, цілей, ідеалів; переконує себе у певній “нереальності” того, що з ним відбувається, стає несприйнятливим до порад та допомоги. Зниження ефективності професійних дій негативно позначається на самооцінці. Болісно, неадекватно реагує на критику на свою адресу. Прагне відновити позитивне ставлення до себе та самоставлення через відчайдушні, “героїчні” вчинки (“щоб всім щось “довести”, щоб всі побачили, що “не боягуз”). Товариші по службі сприймаються, як такі, що постійно незадоволені ним, критикують його, зневажають, прискіпуються. Соціальне оточення (мирне населення) – як в переважній більшості вороже налаштоване, невдячне, як таке, що заслуговує на ті біди, які переживає. Повідомлення про будь-які проблеми в родині викликають бурхливі, неадекватні емоційні реакції. Має тривожні очікування щодо свого повернення до родини.

Шкала “Реалізація набутого бойового досвіду” дозволяє визначити здатність переробити (усвідомити, прийняти, визначити місце у

своєму життєвому шляху, і адекватно застосовувати у майбутньому) набутий досвід участі у бойових діях.

Військовослужбовці, які мають високі показники за цією шкалою, високо оцінюють значимість набутого досвіду участі в бойових діях, приймають цей досвід, як складову професійного становлення – формування військової майстерності. Вони усвідомлюють зміни, які відбулися у їх професійній підготовці. Досвід участі у бойових діях дозволив їм створити власну ієрархію важливості тих чи інших професійних компетенцій, надати їм чітку структуру, відсікти все зайве, неважливе, яке не дозволяє зосередитися на головному, відбирає сили, розпорошує увагу. У них збільшилась впевненість як у своєму професіоналізмі, так і у своїй здатності долати різні складні життєві ситуації. Вони визначилися з цінностями, за ради яких варто жити та померти. Почуття обов'язку, захист Батьківщини, військове братерство набули для них особливого сенсу. Почуття професійної гідності, самоповаги стало тим джерелом, яке тривалий час буде підтримувати в них сили для подолання життєвих негараздів; надавати їм моральне право вчити менш досвідчених військовослужбовців, організувати їх діяльність, забезпечувати їх виживання в складних бойових умовах, відповідати за них. Набутий досвід “підіймає” їх над іншими, вони сприймають себе, як експертів у військовій справі, з якими мусять радитися та рахуватися. Вони сприймають себе, як таких, що заслуговують на повагу, визнання з боку свого професійного оточення, на визнання своїх бойових заслуг з боку суспільства.

Військовослужбовці, які мають низькі показники за шкалою, вважають свій досвід участі в бойових діях унікальним, таким, що не підлягає відтворенню, передачі іншим. Намагаючись уберегтися від повтору подібного досвіду, такі військовослужбовці стають чутливими до стимулів, що можуть якимось чином асоціюватися з бойовими стрес-факторами, уникають їх. У подальшому це може призводити до значного збільшення таких факторів і самоізоляції від оточення. Крім того, постійна настороженість їх виснажує, робить дратівливим, знижує увагу, зменшує психологічну стійкість та працездатність. Усвідомлення себе, як учасника надзвичайних подій, формує уявлення

про себе, як про “унікальну” особистість, яка витримала випробування, що випали на її долю, і це їй багато чого вартувало (“підірвала” психічне і фізичне здоров’я, не змогла реалізувати свої життєві плани, зазнала якихось матеріальних збитків і, відповідно, вона має моральне право на компенсацію). Маючи таку скомпенсовану самооцінку, військовослужбовці засуджують усіх, хто не розділяє поглядів на унікальність їх досвіду, намагаються уникати зустрічей із товаришами по службі чи іншими свідками їх участі в бойових ситуаціях, які можна небезпідставно їх критикувати, нагадати про їх негативні переживання, неефективні дії тощо. У подальшому таке неприйняття власного досвіду може стати підставою для формування ПТСР.

Загальна шкала “Стійкість до бойової психологічної травматизації” розраховується як сума балів, отриманих за трьома шкалами.

Військовослужбовці, які отримали високий загальний бал за методикою, зазвичай маючи позитивні очікування від участі в бойових діях, які ґрунтуються на впевненості щодо сформованості власної професійної ідентичності і готовності до участі в бойових діях, впевнені, що навіть при значному ускладненні бойової ситуації зможуть зберігати цілеспрямованість та ефективність своїх дій та певний контроль над своїм станом. Зберігаючи критичне ставлення до обставин та ефективності своїх дій в екстремальних (бойових) умовах, вони виявляються здатними структурувати їх (створювати власну ієрархію важливості стимулів і ефективних дій в бойових умовах), засвоювати нові знання, переймати досвід товаришів, співпрацювати, приймати і надавати допомогу. Вони усвідомлюють зміни та покращення своєї компетентності, здатні оцінити та передати набутий професійний досвід виконання завдань в бойових умовах, брати на себе відповідальність за менш досвідчених товаришів, за результати колективної діяльності.

Військовослужбовці, які отримали низький загальний бал за методикою, зазвичай є психологічно неготовими до участі в бойових діях, не відчувають себе досить компетентними для таких випробувань. При ускладненні ситуації негативні переживання захоплюють їх, вони виявляються нездатними диференціювати за значимістю стимули, відслідковувати ефективність своїх дій, зберігати їх цілеспрямо-

ваність. Швидко знесилюються, стають роздратованими, нездатними до взаємодії, до прийняття та надання допомоги товаришам по службі. Набутий досвід оцінюють як унікальний, як такий, що неможливо передати іншим чи використовувати у подальшому житті. У подальшому намагаються уникати ситуацій, які вимагають подібного досвіду, людей, які можуть нагадувати про проявлену колись некомпетентність та пережите.

Наповнення шкал конкретними твердженнями дозволило укласти наступний опитувальник.

Бланк опитувальника

“Стійкість до бойової психологічної травматизації”

Інструкція: “Оцініть, будь ласка, міру своєї згоди зі твердженнями, які описують поширені переживання щодо участі в бойових діях”. (табл. 1.)

Таблиця 1

№ з/п	Твердження	Цілком не згоден	Незгоден у основних моментах	Більше незгоден, ніж згоден	Більше згоден, ніж незгоден	Згоден у основних моментах	Цілком згоден
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Я завжди був переконаний, що кожен військовослужбовець має перевірити себе участю в бойових діях						
2	До відрядження в зону збройного протистояння я вважав, що участь у бойових діях відкриває перед військовослужбовцем перспективи професійного зростання, які йому недоступні в мирний час						

1	2	3	4	5	6	7	8
3	Повідомлення про відрядження до зони бойових дій не зменшило моєї патріотичної налаштованості, не змінило мого ставлення до свого професійного обов'язку захищати Батьківщину						
4	До відрядження у зону збройного протистояння я вважав, що моя фізична форма та професійна підготовка здатні значно підвищити мої шанси на виживання та успішність ведення бойових дій						
5	У мої життєві плани ніколи не входило брати участь у бойових діях						
6	У бойових умовах досить швидко починаєш розуміти, на що потрібно звертати особливу увагу, а чим можна знехтувати, не витратити сил						
7	У бойових умовах починаєш розуміти реальну цінність тих чи інших професійних знань та вмій, визначати, чому реально варто було навчитися, а що є другорядним						
8	Намагаюсь постійно продумувати подальший розвиток бойової ситуації, діяти відповідно до змін, що відбуваються						
9	Я переконаний, що військовослужбовці в зоні збройного конфлікту мають ставитися до цивільних, як до осіб, які потребують їх допомоги, вони стали жертвами непереборних обставин, звісно, не втрачаючи розумної обережності						
10	Після повідомлення про відрядження до зони бойових дій мене не покидали думки про можливі поранення та каліцтва, які "поставлять хрест" на моєму налагодженому житті						
11	Очікуючи відрядження до зони бойових дій, я став неуважним та роздратованим, що інколи ставало причиною конфліктів з оточенням, товаришами по службі						

1	2	3	4	5	6	7	8
12	Потрапивши в зону бойових дій, я не знаходжу відповіді на запитання: “Чому я мушу брати участь у бойових операціях? Це не моє. Я не маю тут бути”						
13	У бойових умовах мені здаються важливими всі обставини і деталі, на все треба зважати						
14	У разі ускладнення бойової ситуації відчуваю розгубленість, не можу визначитися, що і в якій послідовності я маю робити						
15	У бойових умовах деякі речі настільки захоплюють мою увагу, що я не можу перевести погляд, переключитися й думати про те, як мені слід діяти далі, свідомість ніби зациклюється на цій миті небезпеки						
16	Я би хотів забути усе, що довелось пережити під час участі в бойових діях						
17	Коли мені важко, я завжди можу звернутися за допомогою до своїх товаришів						
18	На своєму досвіді я знаю, що навіть в дуже складних напружених умовах, сильній втомі потрібно потерпіти, “пересилити” себе і відкриється “друге дихання” – стан, коли тривога та втома відступлять, підвищиться зосередженість та почнеш чітко усвідомлювати кожну свою дію						
19	До відрядження в зону бойових дій наявні в мене професійна, психологічна підготовка та життєвий досвід дозволяли мені розраховувати на можливість швидкого вироблення алгоритму ефективної дії та виживання в бойових умовах						
20	Досвід участі в бойових діях став логічним продовженням мого професійного становлення як військовослужбовця						

1	2	3	4	5	6	7	8
21	До відрядження в зону збройного протистояння участь в бойових діях вважалась мені чимось непереборним, ситуацією яку неможливо контролювати, здолати, виживання в якій це лише випадковість						
22	В бойових умовах стаєш більш сприйнятливим до досвіду інших, одразу розумієш переваги того чи іншого способу дій, використовуваного товаришами по службі						
23	Після участі в бойових діях Батьківщина, військове братство перестали бути абстракцією, набули рис реальних цінностей.						
24	Перед відрядженням до зони бойових дій мене дуже непокоїла невідповідність моєї професійної підготовки бойовим ситуаціям, я боявся не впоратися, зазнати травм						
25	У бойових умовах мене не полишає відчуття безпорадності, я не знаю, що і коли із того, чому мене вчили, я маю робити						
26	У зоні бойових дій я не можу позбавитися відчуття нереальності того, що зі мною відбувається, не вірю, що це відбувається зі мною						
27	Перспектива участі в бойових діях лякала мене ще й тому, що я не знав, на кого з товаришів по службі я можу покладатися, на чію допомогу розраховувати						
28	Я боявся, що з мене будуть насміхатися (гидувати), якщо я комусь розповім про свої переживання та побоювання щодо перспективи відрядження до зони бойових дій						
29	Мені здається, що командир і більш досвідчені військовослужбовці забагато від мене вимагають, не ураховують різницю в бойовому досвіді між нами						

1	2	3	4	5	6	7	8
30	Досі обставини склалися так, що я не міг себе проявити з кращого боку, я відчуваю, що мушу щось вчинити, щоб довести оточенню, що я теж чогось вартий, я не боягуз						
31	Перед відрядженням до зони бойових дій я був упевнений, що навіть в разі нестачі специфічного досвіду чи професійної підготовки сумісними зусиллями із бойовими товаришами ми зможемо ефективно діяти, досягати успіху в бойових операціях						
32	Досвід участі в бойових діях дозволяє мені свідомо ставитися до подальшої своєї професійної підготовки, розуміти що є дійсно важливим, вартим зусиль і витрат часу на засвоєння						
33	Я вважаю, що досвід участі в бойових діях у кожного індивідуальний, я не можу дати порад, які допоможуть іншим пережити бойові дії						
34	Я не розумію прагнення військовослужбовців зустрічатися з товаришами по службі, щоб разом пригадати ті дні, коли вони були учасниками бойових дій						
35	Мене дуже дратують розпитування про мою участь в бойових діях, про мої переживання того часу						
36	Я вважаю, що вже сам факт перебування військовослужбовця у зоні бойових дій дає йому моральне право на шанування та пільги						
37	Можливість розраховувати на своїх товаришів по службі допомагала мені переборювати тривогу щодо перспективи участі в бойових діях						
38	У бойових умовах починаєш розуміти, задля чого дійсно варто ризикувати життям, ризик стає осмисленим, перестає бути простим зухвальством						

1	2	3	4	5	6	7	8
39	Я відчуваю потребу поширювати набутий у зоні бойових дій досвід, щоб уберегти інших військовослужбовців від можливих помилок						
40	Я намагаюсь уникати ситуацій, які можуть нагадувати про події, пережиті мною під час бойових дій						
41	Після пережитого у зоні бойових дій я шукаю будь-якої можливості уникнути повторного відрядження						
42	Після участі в бойових діях я став краще розуміти, що в моєму житті дійсно є цінним, а що лише таким видається й, насправді, є невартим уваги і витрати сил						
43	Після участі в бойових діях я відчуваю моральне право виступати як експерт у “військовій справі”, наполягати на своїх пропозиціях щодо підготовки новобранців тощо						
44	Участь в бойових діях дозволила мені переживати реальне почуття професійної гідності, почуття поваги до себе як до військовослужбовця						
45	Досвід участі в бойових діях дозволив мені усвідомити свої реальні можливості, життєстійкість, здатність переборювати життєві негаразди						

Ключі до методики “Стійкість до бойової психологічної травми”:

Шкала 1.1 “Очікування від участі у бойових діях”

Прямий підрахунок – 1, 2, 3, 4, 19, 31, 37.

Зворотній підрахунок: 5, 10, 11, 12, 21, 24, 27, 28.

Шкала 1.2 “Подолання стресової ситуації”

Прямий підрахунок – 6, 7, 8, 9, 17, 18, 22, 38.

Зворотній підрахунок: 13, 14, 15, 25, 26, 29, 30.

Шкала 1.3 “Реалізація набутого бойового досвіду”

Прямий підрахунок – 20, 23, 32, 39, 42, 43, 44, 45.

Зворотній підрахунок – 16, 33, 34, 35, 36, 40, 41.

Перевід відповідей у бали поданий у таблиці 2.

Таблиця 2

	Цілком не згоден	Не згоден в основних моментах	Більше не згоден, ніж згоден	Більше згоден, ніж не згоден	Згоден в основних моментах	Цілком погоджуюсь
Прямий підрахунок	0	1	2	3	4	5
Зворотній підрахунок	5	4	3	2	1	0

Висновок. Загальний показник за методикою “Стійкість до психологічної травматизації бойовим досвідом” є інтегральною характеристикою військовослужбовця (професіонала екстремального виду діяльності), яка дозволяє оцінити його здатність зберігати цілеспрямованість і ефективність службово-бойової діяльності, насамперед, як члена команди (військового колективу, підрозділу), при його зануренні в екстремальні бойові умови. Саме така характеристика дозволяє розглядати сукупність “стійкостей до бойової психологічної травматизації” військовослужбовців, як показник “стійкості” (“психологічної боєздатності”) військового підрозділу.

Список використаної літератури

1. Психологія екстремальної діяльності : навч. посіб. / І. І. Приходько, О. С. Колесніченко, О. В. Тімченко та ін. / під заг. ред. проф. І. І. Приходька. Х. : НА НГУ, 2015. 408 с.
2. Розроблення програми профілактики посттравматичних стресових розладів у військовослужбовців Національної гвардії України : звіт про науково-дослідну роботу / О. С. Колесніченко, І. І. Приходько, Я. В. Мацегора та ін. Х., 2017. 704 с. (№ держреєстрації 0116U004047).
3. Колесніченко О. С, Мацегора Я. В. Методика “Оцінки травматичності бойового досвіду” у військовослужбовців-учасників бойових дій. Власть и общество (История, Теория, Практика). Тбилиси : Ассоциация открытой дипломатии. № 1(41) 2017. С. 145–159.

Рецензент – доктор психологічних наук, професор Приходько І. І.

Колесниченко А. С. Структура и содержание методики “Стойкость к боевой психологической травматизации” специалиста экстремального вида деятельности

Представлены результаты разработанной методики “Стойкость к боевой психологической травматизации” специалиста экстремального вида деятельности. Методика имеет три общие шкалы: 1 – “Ожидания от участия в боевых действиях”; 2 – Шкала “Преодоление стрессовой ситуации”; 3 – Шкала “Реализация приобретенного боевого опыта”. Данная методика позволяет определить общий показатель “Устойчивости к боевой психологической травматизации”.

Ключевые слова: *устойчивость, боевые действия, военнослужащий, Национальная гвардия Украины, боевой опыт, профессиональная и психологическая подготовка.*

Kolesnichenko O. Structure and Content of the Methods “Stability to the Bangalore Psychological Traumatization” of the Exhibition of Extreme Activity

The results of the developed method “Resistance to combat psychological traumatization” are given by a specialist of an extreme type of activity. The method has three general scale: 1 – “Waiting participation in hostilities” includes military assessment of their professional capacity relative to potential combat situations, the expected psychological, physiological and social consequences of participation in them; potential ability to attract additional external resources, use their own experience and experience of their professional group; 2 – Scale “Overcoming the stress situation” is intended to diagnose the reaction to increase the intensity of the battle situation: the role of anxiety, search activity, protective mechanisms, integrity of behavior, role and importance of social support and support of their professional team; 3 – Scale “Implementation of acquired combat experience” allows you to determine the ability to redeem the experience gained in combat operations. This technique allows us to determine the overall indicator of “Stability to the bangalore psychological traumatization”. Servicemen who have received a high overall score by technique, usually having positive expectations of engaging in combat, based on confidence in the formation of their own pro-

fessional identity and readiness to engage in hostilities, are confident that even with a significant complication of the combat situation, they will be able to maintain their purposefulness and the effectiveness of their actions and certain control over their state. Servicemen who received a low overall score by technique are usually psychologically unprepared to participate in hostilities, do not feel sufficiently competent for such tests. With the complication of the situation negative emotions captivate them, they are unable to differentiate the importance of incentives, to monitor the effectiveness of their actions, to maintain their purposefulness.

Keywords: *stability, combat actions, serviceman, National guard of Ukraine, combat experience, professional and psychological training.*